

УДК 159.9

Інтелектуальний ресурс людини в структурі копінг-поведінки

Олефір В.О.

Розглядається роль психометричного інтелекту і когнітивних стилів: полезалежність/полenezалежність, рефлексивність/імпульсивність, гнучкість/ригідність пізнавального контролю при виборі стратегій поведінки оволодіння важкими життєвими ситуаціями. Підкреслюється роль інтелектуального ресурсу в продуктивній поведінці оволодіння. Застосування структурного моделювання дало можливість побудувати структурну модель, що зв'язує інтелектуальний ресурс з вибором особистістю продуктивних/непродуктивних типів поведінки оволодіння важкими життєвими ситуаціями. Структурна модель має хорошу відповідність спостережуваним даним.

Ключові слова: інтелектуальний ресурс, совладаюче поведінка, інтелект, когнітивні стилі, полезалежність/полenezалежність, гнучкість/ригідність пізнавального контролю, рефлексивність/імпульсивність, структурне моделювання.

Рассматривается роль психометрического интеллекта и когнитивных стилей: полезависимость/полenezависимость, рефлексивность/импульсивность, гибкость/ригидность познавательного контроля при выборе стратегий совладающего поведения. Подчеркивается роль интеллектуального ресурса в продуктивном совладании с трудными жизненными ситуациями. Применение структурного моделирования дало возможность построить структурную модель, связывающую интеллектуальный ресурс с выбором личностью продуктивных/непродуктивных стратегий совладания с трудными жизненными ситуациями. Структурная модель имеет хорошее соответствие наблюдаемым данным.

Ключевые слова: интеллектуальный ресурс, совладающее поведение, интеллект, когнитивные стили, полезависимость/полenezависимость, гибкость/ригидность познавательного контроля, рефлексивность/импульсивность, структурное моделирование.

Examines the role of psychometric intelligence and cognitive style: field dependence/field independence, reflectivity/impulsivity, flexibility/rigidity of cognitive control in choosing strategies coping behavior. Emphasizes the role of intellectual resources in a productive coping with difficult life situations. Application of structural modeling made it possible to construct a structural model linking the intellectual resources with the personal choice of productive / unproductive strategies for coping with difficult life situations. Structural model has good fit observed data. Key words: intellectual resource, coping behavior, intelligence, cognitive styles, field dependence/field independence, flexibility/rigidity of cognitive control, reflectivity/impulsivity, structural modeling.

Дослідження психології поведінки оволодіння або копіngu (coping behavior) беруть свій початок з 60-х років ХХ ст., коли дослідники прийшли до висновку про необхідність відокремити усвідомлювані механізми копінг-поведінки від неусвідомлюваних механізмів психологічних захистів. Сьогоднішній інтерес до цього напряму досліджень викликаний насамперед практичною затребуваністю — наданням психологічної допомоги людям, що потрапили у важку життєву ситуацію.

Незважаючи на значне число робіт і безумовні досягнення в розробці психології поведінки оволодіння, залишається ще багато питань і нерозкритих тем. Серед них — питання про складну детермінацію поведінки оволодіння сукупністю чинників: особистісних, ситуативних, соціально-психологічних та ін.

До числа недостатньо вивчених належить і проблема впливу інтелектуальних властивостей особистості на вибір стратегій оволодіння. У ряді досліджень описуються неоднозначні зв'язки між рівнем психометричного інтелекту та його стильовими властивостями з копінг-стратегіями. Серед причин отримання суперечливих результатів називаються: використання різних методик дослідження інтелекту, не репрезентативність вибірок досліджуваних, складність самих феноменів, що вивчаються.

На наш погляд, проблема полягає в тому, що більшість досліджень вивчають вплив декількох ізольованих інтелектуальних характеристик на те, як людина справляється з життєвими труднощами. Ми вважаємо, що більш продуктивний підхід повинен враховувати цілісне осмислення і аналіз чинників, що детермінують продуктивну поведінку оволодіння важкими життєвими ситуаціями. Такий підхід доцільно здійснити на основі сучасного методу — моделюванням лінійними структурними рівняннями (МЛСУ) [6]. Оскільки предметом нашого інтересу виступають такі інтегративні латентні перемінні або конструкти, як «інтелектуальний ресурс», «продуктивний/непродуктивний копінг» та співвідношення між ними, то МЛСУ з латентними перемінними є найбільш адекватним методом статистичного аналізу.

Аналіз робіт з проблеми дослідження показав, що при вивченні копінг-поведінки широкого поширення набув ресурсний підхід. Цей підхід робить акцент на «розподілі ресурсів», який пояснює той факт, що деяким людям вдається зберігати психологічне здоров'я і адаптуватися, не дивлячись на різні життєві обставини [15]. Під ресурсом поведінки оволодіння, розуміються всі ті психічні чинники, які дозволяють досить ефективно справлятися з життєвими труднощами. В якості ресурсів розглядаються конструкти: оптимізм; життєстійкість; самоефективність; внутрішній локус контролю [3, 4, 5, 7, 8].

Процес оволодіння стресовою ситуацією включає когнітивну оцінку, яка передбачає не лише аналіз і обдумування способів її рішення, але й оцінку своїх можливостей. Диференційована когнітивна оцінка дозволяє розрізняти ситуації по можливості їх перетворення і достатності/недостатності для цього особистісних ресурсів [12]. Точність, прогностичність когнітивної оцінки багато в чому залежить від рівня розвитку інтелектуальних здібностей людини. Таким чином, їх роль в поведінці оволодіння не викликає сумнівів.

Отже, логічно припустити, що інтелектуальні властивості особистості, зокрема, психометричний інтелект і когнітивні стилі, знайдуть своє віддзеркалення у виборі стратегій поведінки оволодіння з важкими життєвими ситуаціями.

Зв'язок інтелектуальних здібностей та когнітивних стилів з вибором стратегій поведінки оволодіння вивчався у ряді досліджень, в яких описуються неоднозначні зв'язки стратегій оволодіння і рівня психометричного інтелекту.

Так, дослідження студентів Гарвардського університету привело до висновку: інтелект не має вирішального значення для ефективних стилів дорослої поведінки оволодіння [2].

З. Х. Б. Сієрралья вивчала базисні стратегії поведінки оволодіння у старшокласників загальноосвітніх і допоміжних шкіл. Отримані результати дозволили авторові зробити висновок про те, що, по-перше, орієнтація на вирішення проблеми є базовою стратегією, яка дозволяє чинити опір стресовим діям і є присутньою у психічно здорових учнів незалежно від рівня інтелекту. По-друге, учні допоміжної школи частіше звертаються до стратегії пошуку соціальної підтримки, яка пом'якшує дію стресорів [9].

У дослідженні С.А. Хазової виявлялися взаємозв'язки між рівнем психометричного інтелекту, когнітивними стилями: полезалежність/поленезалежність, гнучкість/ригідність, імпульсивність/рефлексивність з одного боку та вибором копінг-стратегій — з іншого. В результаті було встановлено, що: 1) рівень розвитку невербального інтелекту істотно знижує частоту звернення до соціальної підтримки; 2) вербальний інтелект, навпаки, впливає на частіший вибір соціально-орієнтованого копінгу; 3) випробовувані з високим рівнем вербального і невербального інтелекту рідше не справляються з труднощами [10].

Між когнітивними стилями та копінг-стратегіями виявлені наступні зв'язки: 1) полезалежні особи більш схильні використовувати в стресовій, важкій ситуації емоційно-орієнтовані стилі оволодіння або відвернення; 2) не було виявлено вплив гнучкості/ригідності пізнавального контролю на стилі поведінки оволодіння; 3) чим людина схильна до рефлексивності, тим менше вірогідності, що в стресових ситуаціях він вибиратиме неконструктивні стратегії копінг-поведінки.

В дисертаційному дослідженні А.А. Алексапольського перевірялися гіпотези про зв'язки між таким конструктом як інтелектуальний ресурс та стратегіями оволодіння. Під інтелектуальним ресурсом автор розуміє певні співвідношення між психометричним інтелектом та основними когнітивними стилями. В цьому дослідженні не підтвердилася гіпотеза, що особи з високим інтелектуальним ресурсом (поленезалежні, гнучкі і рефлексивні з високим рівнем психометричного інтелекту) переважно схильні використовувати продуктивні стратегії оволодіння. Але підтвердилася друга гіпотеза про те, що особи з високим інтелектуальним ресурсом, в термінах співвідношення стильових і рівневих властивостей інтелекту, здатні використовувати широкий спектр стратегій оволодіння, що охоплює продуктивний, соціальний і непродуктивний копінги [1].

Таким чином, в отриманих дослідниками даних зафіксовані різні, інколи такі, що суперечать один одному, зв'язки між інтелектуальними властивостями та вибором стратегій оволодіння. Це говорить про недостатню вивченість проблематики зв'язку характеристик інтелектуальної сфери особистості з поведінкою оволодіння.

На наш погляд, суперечливість в отриманих даних певним чином викликана самого процедурою дослідження. Розбивка вибірки за «м'якими» (медіанними) та «жорсткими» (квартильними) критеріями на «полярні» групи досліджуваних за тим чи іншим інтелектуальним показником, приводить до значного збільшення варіантів та зменшення чисельності підвибірок і може приводити (і приводить) до зникання кореляційних зв'язків. В свою чергу, їх поєднання з параметрами копінг-стратегій призводить до ізольованому підходу в дослідженні впливу інтелектуальних характеристик на вибір копінг-стратегій. На зміну такому підходу повинен прийти цілісний підхід. Цей підхід вимагає операціоналізації таких понять, як «інтелектуальний ресурс», «продуктивні/непродуктивні» копінг-стратегії.

Існують як теоретичні, та емпіричні передумови для операціоналізації цих понять. В ряді досліджень відзначається, що когнітивні стилі і здібності — це взаємозв'язані, але самостійні форми інтелектуальної діяльності [14, 17]. Зокрема, ця позиція представлена в роботі Р. Гарднера та його співавторів, які пишуть: «...інтелектуальні здібності і когнітивні контролю не є ізольованими аспектами інтелектуальної організації, навпаки, вони виявляються взаємозв'язаними» [17, с. 123].

На взаємозв'язок інтелектуальних здібностей і когнітивних стилів вказує авторитетний спеціаліст з проблеми інтелекту М.А. Холодна, яка відмічає, що «...якщо традиційні інтелектуальні здібності — це індикатори сформованості психічних механізмів, що відповідають за правильність (точність) і швидкість процесу переробки інформації, то когнітивні стилі — це індикатори сформованості психічних механізмів, що відповідають за управління процесом переробки інформації» [11, с. 177].

Отже, можна припустити, що конструкт «когнітивний ресурс» включає як інтелектуальні здібності, так і когнітивні стилі. Адекватним статистичним методом, для перевірки цього припущення є конфірматорний (підтверджуючий) факторний аналіз.

Мета дослідження полягала в тому, щоб побудувати регресивну модель, що зв'язує інтелектуальний ресурс і вибір особистістю типів поведінки оволодіння та провести її емпіричну верифікацію.

Гіпотеза — ми припустили, що чим вищий рівень інтелектуального ресурсу тим існує більша ймовірність застосування продуктивних типів поведінки оволодіння і, навпаки — чим менший інтелектуальний ресурс, тим більша ймовірність використання суб'єктом непродуктивних копінг-стратегій.

Учасники: 221 учасник — студенти психологічного та педагогічного факультетів (120 – чоловічої та 101 жіночої статі). Вік учасників — від 18 до 25 років.

Процедура. Учасникам пропонувався комп'ютерний комплект методик, який включав:

1. Методика Р. Амтхауера для оцінки рівня психометричного інтелекту.
2. Методика «Приховані фігури» Л.Л. Терстоуна. Оцінювався показник полезалежність/поленезалежність (середня величина часу виявлення простої фігури в складній) і кількість допущених помилок.
3. Методика «Порівняння схожих малюнків» Дж. Кагана для оцінки когнітивного стиля імпульсивність/рефлексивність. Показник — сумарний Z-критерій.
4. Методика «Словесно-колірна інтерференція» Дж. Струпа припускає оцінку показника ригідності (гнучкості) пізнавального контролю. Показник — величина інтерференції в умовах конфлікту вербальних і сенсорно-перцептивних функцій в секундах ($T_3 - T_2$).

5. Запитальник Р. Лазаруса для діагностики стратегій оволодіння

Досліджувані працювали індивідуально із комп'ютерними версіями методик.

Математична обробка отриманих даних проводилася за допомогою конфірматорного факторного аналізу (КФА) та аналізу шляхів, як методів структурного моделювання.

Аналіз був проведений в пакеті Statistica 7.0, модуль — SEPATH на основі кореляційної матриці. Для аналізу узгодженості емпіричних даних і структурної моделі використовувались наступні критерії: (а) Chi-square статистика поділена на число ступенів свободи (Chi-square/df); (б) CFI — the Comparative Fit Index (порівняльний індекс придатності) [13]; (в) індекс RMSEA — the Root Mean Square Error of Approximation (середньоквадратична помилка апроксимації) [18]. Моделі вважалися придатними, якщо їх показники Chi-square/df та RMSEA були низьким, а статистика CFI — високою. CFI коливається від 0 до 1. Величина CFI більша ніж 0,9 є прийнятною для відповідності моделі емпіричним даним. M.W. Browne, R. Cudeck [15] стверджують, що значення нижчі 0,08 для RMSEA вказують на розумну підгонку моделі, в той же час як, J.H. Steiger припустив, що значення нижче 0,1 є прийнятним та нижче 0,05 «дуже гарним» [18, p. 81].

У табл. 1 представлені кореляції для всіх перемінних, що використовувалися у нашому дослідженні. Як видно з табл. 1, всі досліджувані когнітивні стилі статистично значуще зв'язані із сумарним показником психометричного інтелекту за тестом Р. Амтхауера. Найбільш тісний позитивний зв'язок із інтелектом виявив когнітивний стиль — полезалежність/полenezалежність ($r = 0,30$; $p < 0,01$). Когнітивні стилі імпульсивність/рефлексивність, ригідність/гнучкість пізнавального контролю мають хоча й невеликі, але статистично значущі негативні зв'язки із інтелектом ($r = -0,21$; $p < 0,05$ та $r = -0,18$; $p < 0,05$ відповідно).

Таблиця 1

Кореляційні зв'язки та описові статистики копінг-стратегій, психометричного інтелекту та когнітивних стилів ($n = 221$)

Перемінні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	1											
2	0,33	1										
3	0,13	0,18	1									
4	0,12	0,06	0,08	1								
5	0,13	0,13	0,31	0,29	1							
6	0,34	0,33	0,07	0,19	0,05	1						
7	0,12	0,05	0,2	0,12	0,24	-0,07	1					
8	0,17	0,03	0,19	0,22	0,18	0,06	0,45	1				
9	0,02	-0,12	0,21	0,15	0,34	-0,08	0,10	0,05	1			
10	0,05	-0,06	-0,03	-0,01	0,02	0,12	0,05	0,19	-0,03	1		
11	0,03	0,20	0,1	-0,27	0,06	0,19	-0,02	-0,09	-0,17	-0,07	1	
12	0,06	0,02	0,07	0,31	0,23	-0,19	0,02	-0,1	0,30	-0,21	-0,18	1
Std.Dev	2,51	2,76	2,49	2,44	2,12	3,51	2,68	2,89	10	10	10	10
Mean	9,86	9,26	12,68	10,93	7,08	10,16	13,26	13,77	50	50	50	50

Примітка: 1 – конфронтація, 2 – дистанціювання, 3 – самоконтроль, 4 – соціальна підтримка, 5 – прийняття відповідальності, 6 – уникання, 7 – планування, 8 – позитивна переоцінка, 9 – полезалежність/полenezалежність, 10 – імпульсивність/рефлексивність, 11 – ригідність/гнучкість пізнавального контролю, 12 – психометричний інтелект за Р. Амтхауером.

Як інтелектуальні здібності, так і когнітивні стилі мають статистично значущі кореляційні зв'язки із копінг-стратегіями. Так, показник інтелекту позитивно зв'язаний з копінг-стратегією соціальна підтримка ($r = 0,31$; $p < 0,001$) та прийняття відповідальності ($r = 0,23$; $p < 0,01$) і один негативний зв'язок із копінгом уникання ($r = -0,19$; $p < 0,01$). Тобто, чим вищий рівень психометричного інтелекту, тим ймовірніше особистість буде звертатися за соціальною підтримкою та прийматиме відповідальність на себе при вирішенні важких життєвих ситуацій. При високому розвитку інтелекту існує менша вірогідність того, що особистість вдасться до стратегії уникання.

Зафіксовано три значущих зв'язки когнітивного стилю полезалежність/полenezалежність з копінг-стратегіями — прийняття відповідальності ($r = 0,34$; $p < 0,001$), самоконтроль ($r = 0,21$; $p < 0,01$) та соціальна підтримка ($r = 0,15$; $p < 0,05$). Враховуючи те, що полenezалежні особистості виявляють вищу автономність, стабільний образ Я, низький рівень інтересу до думки інших людей, стійкість при навіюванні, то є очевидною їх схильність самостійно справлятися з важкими життєвими ситуаціями.

Три значущі кореляційні зв'язки також виявлені між когнітивним стилем ригідність/гнучкість пізнавального контролю та копінг-стратегіями. Суть цих зв'язків полягає в тому, що чим більш ригідний пізнавальний контроль властивий особистості, тим ймовірніше вона вдасться до стратегії дистанціювання ($r = 0,20$; $p < 0,01$) та уникання ($r = 0,19$; $p < 0,01$), які розглядаються як непродуктивні копінги, та з меншою

ймовірністю шукатиме соціальної підтримки ($r = -0,27$; $p < 0,001$).

Імпульсивність/рефлексивність має лише одну значущу кореляцію із стратегіями оволодіння — позитивною переоцінкою ($r = 0,19$; $p < 0,01$). Це означає, що використання стратегії позитивна переоцінка в стресовій ситуації більш характерна для рефлексивних, ніж імпульсивних особистостей.

Аналіз кореляційних зв'язків між стратегіями поведінки оволодіння показує, що вони утворюють дві групи (кореляційні плеяди), в яких спостерігаються тісні зв'язки між копінг-стратегіями. Першу кореляційну плеяду утворюють стратегії — конфронтація, дистанціювання, уникання, а другу — стратегії самоконтроль, соціальна підтримка, прийняття відповідальності, планування, позитивна переоцінка. Першу групу копінг-стратегій прийнято відносити до непродуктивних стратегій оволодіння, а другу — до продуктивних.

Таким чином, аналіз кореляційних зв'язків досліджуваних перемінних показує, що чим вищий рівень інтелектуального ресурсу (високий психометричний інтелект, полнезалежність, рефлексивність, гнучкість пізнавального контролю), тим ймовірніше застосування у важких життєвих ситуаціях продуктивних копінг-стратегій.

Цей попередній висновок і став припущенням при проведенні наступного етапу аналізу отриманих даних з допомогою МЛСУ. Результати структурного моделювання представлені на рис. 1.

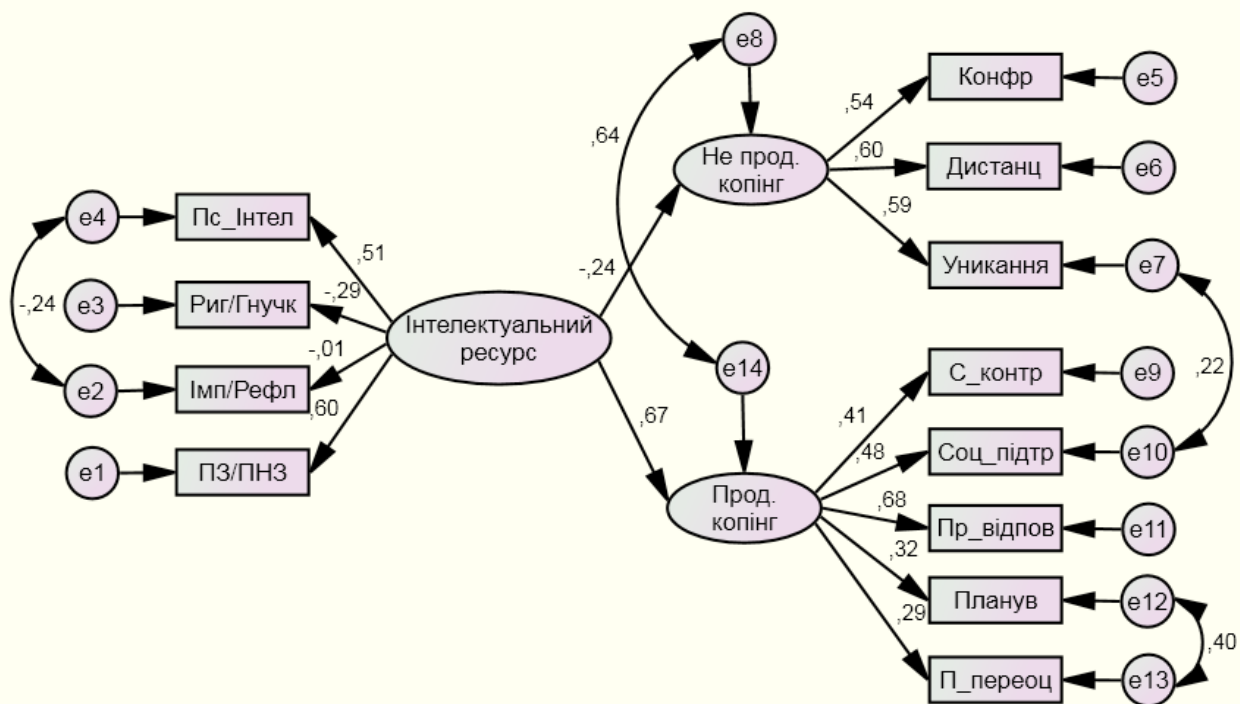

Рис 1. Структурна модель зв'язків інтелектуального ресурсу і копінг-стратегій.

Примітка: умовні позначення: Пс_Інтел – психометричний інтелект; Риг/Гнуч – ригідність/гнучкість; Імп/Рефл – імпульсивність/рефлексивність; ПЗ/ПНЗ – полнезалежність/ полнезалежність; Конфр – конфронтація; Дист – дистанціювання; С_контр – самоконтроль; Соц_підтр – соціальна підтримка; Пр_відпов – прийняття відповідальності; Планув – планування; П_переоц – позитивна переоцінка.

Щоб зрозумілою була інтерпретація моделі, приведемо декілька простих правил читання діаграм шляхів (графічно представлені структурні моделі). Передусім, визначимо, що називається шляхом.

Кожен шлях включає дві змінні, що зображуються прямокутниками або овалами. Ці фігури зображують різні типи змінних, які сполучені між собою прямими із стрілками на кінці або дугами з двома стрілками на кінцях.

Усі незалежні змінні мають стрілку до залежної змінної, тобто стрілка входить в залежну змінну з незалежної.

В МЛСУ розрізняють явні змінні і приховані. Явні — це ті змінні, які можуть бути безпосередньо вимірні, — вони зображуються прямокутниками. Дослідник, спостерігаючи систему, реєструє тільки явні змінні і ніякі інші.

Приховані змінні (конструкти) — це змінні, які не можна безпосередньо виміряти, — зображуються овалами або колами. Це ті гіпотетичні змінні, які дослідник вводить в модель.

Крім того, ще розрізняють ендогенні — внутрішні (внутрісистемні) змінні і екзогенні — зовнішні (позасистемні) змінні. Всі описані змінні та зв'язки між ними зображуються на діаграмах.

Структурна модель, що представлена на рис. 1, фактично складається із декількох. Це однофакторна модель інтелектуального ресурсу, двохфакторна модель типів поведінки оволодіння та регресивна модель, що

їх зв'язує.

Однофакторна модель, що представляє латентну перемінну (конструкт) «інтелектуальний ресурс» має гарні індекси узгодженості емпіричних даних і структурної моделі, а саме: Chi-square/df = 2,380; CFI = 0,900; RMSEA = 0,06. Як видно з величин і знаків регресивних ваг, з конструктом «інтелектуальний ресурс» позитивно зв'язані психометричний інтелект ($\beta = 0,51$), полезалежність/ полenezалежність ($\beta = 0,60$). Когнітивні стилі ригідність/гнучкість, імпульсивність/рефлексивність мають негативні зв'язки із інтелектуальним ресурсом ($\beta = -0,29$ та $\beta = -0,01$ відповідно).

Двохфакторна модель включає вісім явних змінних — копінг-стратегій та дві латентні змінні — продуктивний та непродуктивний типи копінг-поведінки. Показники узгодженості емпіричних даних і структурної моделі наступні: Chi-square/df = 1,162; CFI = 0,978; RMSEA = 0,031.

Формально регресивну модель, що зв'язує інтелектуальний ресурс та допінг-поведінку особистості, зображену на рис. 1, можна записати у вигляді:

непродуктивний копінг = $-0,24$ Ч Інтелектуальний ресурс,
продуктивний копінг = $0,60$ Ч Інтелектуальний ресурс.

Психологічний зміст отриманих регресивних рівнянь полягає в наступному: збільшення інтелектуального ресурсу на одну умовну одиницю приведе до збільшення на $0,60$ використання особистістю продуктивного копіngu і зменшення на $0,24$ непродуктивного копіngu. Іншими словами, чим вище інтелектуальний ресурс особистості тим ймовірніше застосування нею продуктивних копінгів.

Таким чином, перевага МЛСУ полягає в тому, що спостерігаючи (фіксуючи) тільки явні змінні, ми побудували регресивну модель, яка зв'язує скриті загальні фактори — інтелектуальний ресурс та продуктивний/непродуктивний копінг.

Наскільки гарно побудована модель описує кореляційну структуру даних? Відповідь на це питання дають індекси узгодженості емпіричних даних з теоретичною моделлю. Для всієї моделі вони такі: Chi-square/df = 1,903; CFI = 0,820; RMSEA = 0,074. Як бачимо, індекси підгонки свідчать про гарну відповідність моделі емпіричним даним.

Незважаючи на різні методики дослідження, наші результати в цілому узгоджуються з даними, отриманими С.А. Хазовою, А.А. Алексапольським та іншими дослідниками. Зокрема, зафіксовані зв'язки між рівнем психометричного інтелекту та когнітивними стилями; між рівневими, стильовими інтелектуальними властивостями та стратегіями копінг-поведінки. Але, на відміну від інших досліджень, наш підхід характеризується цілісністю до вивчення впливу інтелектуального ресурсу особистості на вибір типу поведінки оволодіння важкою життєвою ситуацією. А, як відомо, цілісність — одна з головних характеристик системного підходу.

Висновки

1. Встановлено значущі кореляційні зв'язки рівня психометричного інтелекту і полезалежністю/ полenezалежністю ригідності/гнучкості пізнавального контролю та імпульсивності/рефлексивності.

2. Високий рівень психометричного інтелекту зв'язаний з копінг-стратегіями соціальна підтримка ($r = 0,31$; $p < 0,01$), прийняття відповідальності ($r = 0,23$; $p < 0,05$), втеча-уникання ($r = -0,19$; $p < 0,05$).

3. Виявлені статистично значущі кореляційні зв'язки між когнітивними стилями та копінг-стратегіями: — полезалежності/полenezалежності з прийняттям відповідальності ($r = 0,34$; $p < 0,001$), самоконтролем ($r = 0,21$; $p < 0,01$) та соціальною підтримкою ($r = 0,15$; $p < 0,05$);

— ригідності/гнучкості пізнавального контролю та стратегіями дистанціювання ($r = 0,20$; $p < 0,01$), уникання ($r = 0,19$; $p < 0,01$), та соціальною підтримкою ($r = -0,27$; $p < 0,001$);

— імпульсивності/рефлексивності із позитивною переоцінкою ($r = 0,19$; $p < 0,01$).

4.3 допомогою конфірматорного факторного аналізу операціоналізовано поняття «інтелектуальний ресурс та «продуктивний/непродуктивний тип копінг-поведінки».

5.3 допомогою структурного моделювання зафіксовано, що чим вище інтелектуальний ресурс, тим ймовірніше застосування особистістю продуктивного типу копінг-поведінки.

Література

1. Алексапольский А.А. Стилевые и уровневые свойства интеллекта как факторы совладающего поведения: Авторреф. дисс. ... канд. психол. наук. — М., 2008. — 26 с.

2. Анастаси А. Дифференциальная психология. Индивидуальные и групповые различия в поведении / Пер. с англ. — М.: Апрель Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. — 752 с.

3. Анциферова Л. И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысливание, преобразование жизненных ситуаций и психологическая защита // Психологический журнал. — 1994. — Т. 15. — № 1. — С. 3-19.

4. Бодров В.А. Психологический стресс: развитие и преодоление. — М.: ПЕР СЭ, 2006. —

5. Гордеева Т. О., Осин Е. Н., Шевяхова В. Ю. Диагностика оптимизма как стиля объяснения успехов и неудач: Опросник СТОУН. — М.: Смысл, 2009. — 152 с.

6. Григоренко Е. Г. Применение статистического метода моделирования с помощью линейных структурных уравнений в психологии: за и против // Вопросы психологии. — 1994. — № 4. — С. 108-126.

7. Крюкова Т. Л. Психология совладающего поведения в разные периоды жизни: Дис. ... докт. психол. наук. — Кострома, 2005.

8. Леонтьев Д. А. Психологические ресурсы преодоления стрессовых ситуаций: к уточнению базовых конструктов / Д.А. Леонтьев // Психология совладающего поведения: материалы II Междунар. науч.-практ. конф., Кострома, 23-25 сент. 2010 г. В 2 т. Т. 2 / отв. ред.: Т. Л. Крюкова, М. В. Сапоровская, С. А. Хазова. — Кострома: КГУ им. Н. А. Некрасова, 2010. — С. 40-42.

9. Сиерральта З.Х.Б. Особенности психических ресурсов личности в раннем юношеском возрасте

(копінг-стратегії, захисні механізми, соціальний інтелект і загальний інтелект): Автореф. дис. ... канд. психол. наук. – СПб., 2000. – 18 с.

10. Хазова С.А. Роль когнитивних факторів в оволодінні життєвими труднощами // Оволодаюче поведіння: Сучасний стан і перспективи / Під ред. А.Л. Журавлева, Т.Л. Крюкової, Е.А. Сергієнко. – М.: Вид-во «Інститут психології РАН», 2008. – С. 274-288.

11. Холодная М. А. Когнитивные стили: О природе индивидуального ума. – М.: ПЕР СЭ, 2002. – 304 с.

12. Холодная М.А. Теория интеллекта Б.Г. Ананьева: ретроспективный и перспективный аспекты // Психологический журнал. – 2007. – Т. 28. – N 5. – С. 49-60 .

13. Bentler, P. M., & Bonett, D. G. Significance tests and goodness of fit in the analysis of covariance structures. // Psychological Bulletin, 1980. – 88, P. 588–606.

14. Bollen K. G. Causal structure, unobserved variables, and measurement error // Psychologische Beiträge, 1970. B. XII (3) . – S . 426-440.

15. Browne, M. W., & Cudeck, R. Single sample cross-validation indices for covariance structures. // Multivariate Behavioral Research, 1989. – 24, P. 445–455.

16. Frydenberg E., & Lewis R. Teaching Coping to adolescents: when and to whom? // American Educational Research Journal, Fall 2000. Vol. 37, No. 3, pp. 727-745.

17. Gardner R. W., Jackson D. N., Messick S. J. Personality organization in cognitive controls and intellectual abilities // Psychol. Iss. 1960. V. 11. Mon. 8. 148 p.

18. Steiger, J.H. EZPATH: A supplementary module for SYSTAT and SYGRAPH. – 1989.